

H. KIIK

VALGE MESIKAS
ELVA RAJOOINI
KOLHOOSIDES

H. KIIK

VALGE MESIKAS
ELVA RAJOOINI
KOLHOOSIDES

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1958

Brošüür on trükitud Eesti NSV Põllumajanduse Ministeeriumi
tellimisel.

2

2
Tartu Riikliku Ollikooli
Raamatukogu
43670

Elva rajooni kolhoosides on juba aastaid katsetatud valge mesika kasvatamisega. Kolhoosis, kus mesikas on kord oma häid külgi näidanud, pole tast enam loobutud. Ja kuidas saakski näiteks Valguta kolhoos loobuda valge mesika kasvatamisest?

Valguta kolhoos kuulub Elva rajooni esimeste ja ka vabariigi ulatuses parimate hulka. 1957. aastal toodeti siin põllumajandusliku maa iga 100 ha kohta 352 ts piima ja põllumaa iga 100 ha kohta 49,1 ts sealiha. Iga lehma kohta lüpsiti sel aastal keskmiselt 2758 kg piima. Sellised toodangud ei tule kolhoosis iseenesest. Näha, et Valguta mehed on pead murdnud ühiskarja söödabaasi korraldamisel.

Siinkohal pole vajadust peatuda pikemalt sellel, et ligi pool põllupinnast on Valgutas mitmeaastase põldheina all, et 1957. aastal saadi näiteks keskmiselt 31 ts põldheina hektari kohta — 314 ha suuruselt pindalalt, et söödakapsas annab seal suurt saaki.

Aastaid otsiti Valgutas teid silokoguse suurendamiseks. Silokultuuride nimekiri aina kasvas: vikikaera segatis, päevalill, mais, mitmeaastane põldhein. Silo tehti ka looduslikust heinast. Kuid ükski nimetatuid ei võtnud Valguta kolhoosi tingimustes silokultuuride seas juhtivat positsiooni. Viimastel aastatel aga on siin leitud tähtsaim silokultuur — selleks on valge mesikas. Kuigi Valgutas kasvatatakse mitut silokultuuri, et vältida ootamatusi erineva ilmastikuga suvedel, annaks valge mesika kustutamine sifokultuuride nimekirjast end kõige valusamini tunda. 1957. aastal tehti siin kokku 860 tonni silo, sellest umbes 750 tonni mesikast.

Samal aastal künti kesal haljasväetisena sisse 81,5 ha valge mesika ädalat. Ülejäänud kesapõllule anti sõnnikut. Ka varemil aastail kasutati mesika esimest lõikust siloks ja ädalai haljasväetiseks. Vähe on Lõuna-Eestis kolhoose, kus nii suurel pindalal kasvatatakse valget mesikat, ja

vähe on kolhoose, kes võivad aastaaruandes märkida nii suuri taliteravilja hektarisaake kui Valguta kolhoos. 1957. aastal saadi siin 139 ha suuruselt pindalalt keskmiselt 20,5 ts talirukist ja 44,5 ha suuruselt pindalalt keskmiselt 22,1 ts talinisu hektari kohta. Enne mesika kasutamist aga olid siin saagid umbes poole väiksemad. Muidugi ei saa taliteraviljade ja teiste kultuuride saagikuse suurenemist panna ainult mesika haljasväetise arvele. Kuid haljasväetis on kolhoosis olnud üheks tähtsaks võtteks mullaviljakuse tõstmisel.

Raske on praegu tagantjärele öelda, kas valget mesikat hakati Valgutas kasvatama rohkem mullaviljakuse tõstmise või söödanappuse leevendamise eesmärgil. Sama raske on praegu kindlaks teha, kummas osas on valge mesikas kolhoosi tegelikult rohkem abistanud. Kuid Valguta kolhoosi kogemused kinnitavad veenvalt, et valge mesikas on väärtuslik kultuur nii söödaks kui ka haljasväetiseks. Sama kinnitavad ka Rõngu, Erumäe, Lenini-nimelise ja teiste Elva rajooni kolhooside töötulemused. Lisaks sellele on Erumäel ja teistes kolhoosides saadud märkimisväärseid sissetulekuid valge mesika seemnekasvatusest.

«MEIE MULDADEL MESIKAS EI KASVA»

Mõni aasta tagasi tuli Rõngu kolhoosi uueks esimeheks E. Viilu. Mahajäänud kolhoosi majanduse elustamiseks tuli kasutada mitmeid vahendeid. Esimees küsitles põllundusbrigaadide rahvast, et kuidas oleks valge mesika kasvatamisega.

«Meie muldadel mesikas ei kasva,» oli vastuseks.

Ja vastuse juurde toodi veenvaid tõendeid: kolhoosi esimeses põllundusbrigaadis oli nelja aasta jooksul püütud mesikat kasvatada, kuid see töö ebaõnnestus. Olevat antud mesikale küll tasased madalamad põllud, mis arvati paremad olevat.

Pole kerge kogemustel põhinevat arvamust ümber lükata. Kuid esimehe küsimusele — miks mesikas kasvab hästi naabritel, Valguta kolhoosis, kus mullad peaksid enam-vähem samad olema, ei osanud keegi õigesti vastata. Seejärel ei tekkinud põllundusbrigaadides suurt vaidlust,

kui 1956. a. kevadel otsustati katseks külvata 50 ha mesikat. Seekord külvati mesikat igasse brigaadi ja mitmesugusele mullale.

Esimeses brigaadis kinnitas mesikas jälle, et «meie muldadel ta ei kasva». Teises ja kolmandas põllundusbrigaadis aga kasvas mesikas juba esimesel katseaastal nii hästi, nagu oleks ta kümnete aastate jooksul nendele muldadele kohanenud.

Nii oleks nagu kõigile jäänud parasjagu õigust. Esimehele selles, et kui mesikas kasvab Valgutas, siis ta kasvab ka Rõngus, ja esimese põllundusbrigaadi meestele selles, et ega ta ikka nende muldadel ei taha kasvada.

Esimehe õigus näis nagu siiski suurem olevat — seda kinnitas kahe brigaadi mesikas. See andis julgust ja juba 1956. a. sügisel organiseeriti esimehe algatusel muldade lupjamist, et mesika saake veelgi tõsta. 30 ha suurusele põllule anti iga hektari kohta 5 tonni põlevkivituhka. Keegi ei kahelnud, et põlevkivituha vedu tasub end mesika juures varsti.

1957. a. kevadel külvati mesikat nii lubjatud kui ka lupjamata põllule. Kes nüüd kolhoosis hakkab mesika saaki kilogrammi täpsusega võrdlema, kuid põllumehe silm nägi juba mesika kasvuajal, et põlevkivituhka saanud põllul polnud mesikas sugugi parem kui kõrval, lupjamata põllusal. Need, kes kinnitasid, et «meie muldadel mesikas ei kasva», hakkasid juba arendama teist kogemuste põhjal tuletatud «teooriat»: «lupjamine ei anna meie muldadel tulemusi».

Siis valmis kolhoosi muldade happesuse kaart. Juba põgus tutvumine sellega selgitas mõlemad arusaamatused. Rõngu kolhoosi esimeses põllundusbrigaadis on mulla happesus üldiselt suurem kui teiste brigaadide põldudel. Sellepärast otsustatigi, et enne muldade lupjamist sinna mesikat ei külvata. Teises ja eriti kolmandas brigaadis on küllaldaselt kohti, kus mesikas kasvab väga hästi ka lupjamata põllul. Ja teadmatusest oli põlevkivituhk veetud just sellele põllule, kus mulla reaktsioon oli soodne mesika kasvuks. Seepärast ei andnud seal mulla lupjamine mesika juures oodatud efekti.

Rõngu kolhoosis on neist õppetundidest tehtud järeldused ja tulevikus juba muldade lupjamisel ning mesika kasvatamisel sellelaadilisi äpardusi ei esine; muldade happesuse kaart on abiks.

Teistel kolhoosidel on siit õppida seda, et mesika kasvatamisel tuleb selgitada mulla happesus ja lupjamiseks tuleb valida suurema happesusega mullad, kus see töö end ära tasub.

On hea, kui saab kasutada mulla happesuse kaarti, nagu praegu Rõngu kolhoosis. Kuid ka teisiti võib äpardustest hoiduda. Valguta kolhoosi agronoom E. Müts näiteks määrab mesika alla minevate muldade happesust prof. O. Halliku poolt koostatud ja soovitatud universaalindikaatori abil. Valguta kolhoosis on seni mesikat edukalt kasvatatud lupjamata mullal, kusjuures võimaluse korral on antud väetiseks fosforiiti. Selle kolhoosi kolmandas põllundusbrigaadis Võrtsjärve ääres asuvail liivaseil muldadel mesikas ei edene mulla happesuse tõttu. Seepärast katsetatakse siin lupiini kasvatamist haljasväetiskultuuriks.

Erumäe kolhoosi agronoomi U. Kүүtsi andmeil pole muldade happesus (pH 5,5—5,6) ka selles kolhoosis takistanud mesika kasvatamist, sest tugev väetamine orgaanilise ja mineraalväetistega on happesuse mõju leevendanud.

Lenini-nimelise kolhoosi agronoomi P. Nurmiku tähelepanekud aga kinnitavad, et selles kolhoosis on muldade lupjamine mesikakasvatuse üheks vajalikuks eeltingimuseks. Lupjamata muldadel on siin mesikas olnud kidur.

Kokkuvõtlikult võib öelda, et mesikat saab kasvatada igas kolhoosis, kuid seejuures tuleb arvestada iga kolhoosi ja isegi iga brigaadi muldade erinevusi happesuse osas ja neid vajaduse korral lubjata.

KÜLVITÖÖ ANTAKSE VILUNUD KÄTESSE

Mesikaseemne ettevalmistus külviks, külv ja hooldamine nõuab teatud vilumust nagu iga teiseigi kultuuri kasvatamine. Elva rajooni kolhoosides on hakanud välja kujunema mesika kasvatamise agrotehnika, millesse iga kolhoos on toonud midagi uut, vastavalt ühismajandi olukorrale, töö organiseerimisele ja aastate jooksul tehtud tähelepanekutele.

Kui näiteks Valguta ja Rõngu kolhoosis koristatakse mesikaseeme kombainiga, siis Erumäel ja Lenini-nimelises tehakse seda hobuviljaniitjatega. Sel juhul pekstakse ja

hõõrutakse mesikaseeme Tšehhoslovakkia päritoluga viljapeksumasinatega. Valguta kolhoosis aga on seemne külviks ettevalmistamiseks konstrueeritud vanast viljapeksumasina trumlist seemnehõõruja. Hõõruja abil vabastatakse kombainist tulnud seemned tuppedest ja vigastatakse veidi seemne kesta.

Külvi eel mesikaseemne idutamine nitragiiniga on mainitud kolhoosides saanud seaduseks, mille vastu enam ei eksita. Erumäe kolhoosis on hädaabinõuna (kui nitragiini ei jõudnud õigeaks ajaks kohale) kasutatud nitragiini andmist ja sisseäestamist põllule pärast mesikaseemne külvi.

Millise kattevilja alla mesikas külvata? Selle küsimuse üle pole siin kolhoosides eriliselt pead murtud. Nii on kattekultuurina kasutatud kõiki suviteravilju. Kuid mitte kõik katsed pole võrdselt õnnestunud.

Valguta kolhoosis külvatakse kattevilja kevadel võimalikult vara. Umbes nädal pärast kattevilja külvati samale põllule mesikas. 1957. aastal algas mesika külv 12. mail. Kattekultuuriks oli Valguta kolhoosis sel aastal segavili, oder ja kaer. Segavili kasvas lopsakalt ja lamandus. Mesikas kasvas segaviljast läbi. Põld tuli koristada käsivikatiitega. Haljasmassist sai hea silo, kuid tiheda kattevilja all kasvamine ja madal niitmine tegid mesika talveõrnaks. Oder aga jäi lühikeseks ja mesikas kasvas sellest sügiseks üle. Otr ei saanud seetõttu kombainiga koristada. Kõige paremaks kattekultuuriks mesikale osutus Valguta kolhoosis kaer. Kaera sai koristada kombainiga, mesikataimed said vähem vigastada ja läksid talvele vastu tugevaina. Tähelepanekud näitasid, et mesikas kasvab sügisel pärast kattevilja koristamist paremini niiskel mullal. Neil põldudel, kus segavili koristati septembri lõpul ja oktoobris, mesikas enam edasi ei kasvanud.

Ka Lenini-nimelise kolhoosi kogemused räägivad katteviljadest kaera kasuks. Erinevalt Valguta kolhoosist on siin mesikaseeme külvatud katteviljaga samal või järgmisel päeval. Selle tulemusena kasvab mesikas pahatihti katteviljast üle ja sügisel nähakse kaera koristamisega rohkem vaeva kui Valguta kolhoosis.

Erumäe kolhoosis on aga mesika katteviljast ülekasvamise häda peaaegu tundmata. Siingi külvatakse kattekultuur võimalikult vara, kuid mesikas seemendatakse alles

kattevilja kolmanda pärislehe ilmumisel. Mesikaseeme äestatakse kohe sisse keskmise raskusega võrkäketega, mis rakendatakse viltuselt hobusele taha. Siin kolhoosis on tekkinud mitmesuguseid arvamusid sellise äestamise kahjulikkusest katteviljale, kuid ehkki äestamine näib kattevilja taimi esialgu rikkuvat, saavutab kattevilja mõne nädala möödudes väga hea seisu ja saagilangust pole märgata olnud.

Katteviljadest on Erumäe kolhoosi kogemuste põhjal esikohal suvinisu, mida sügisel kõrgelt niites koristatakse kombainiga. Pärast nisu koristamist jõuab mesikas koguda talveks vajalikke varuaineid. Mesikat odra või segavilja alla külvates on tulnud kattevilja koristada hobuniitjaga. Koristustöö on jäetud siis võimalikult hiliseks, et mesikas saaks juba enne kattevilja koristust varuaineid koguda ja et madal niitmine teda võimalikult vähem kahjustaks.

Mesikaseemne külv on tehtud kolhoosides käsitsi või käsikülvimasinaga. Valguta kolhoosis on heina- ja mesikaseemne külvamine usaldatud igas brigaadis ühe vilunud kolhoosniku kätte, kes juba ise on hoolas, et leida külviks tuulevaikset ja pilves ilma. Nii on siin mesikaseemet külvatud õhtul, hommikul vara ja isegi öösel. Seeme on kohe siksak-äketega sisse äestatud, et idutamisel seemnete külge jäänud bakterid ei hukkuks, vaid leiaksid kohe mullas arenemiseks soodsa keskkonna.

Rõngu kolhoosis on külvatud 30 kg mesika seemet hektari kohta. Valgutas on seemne vähesuse tõttu läbi aetud 20—22 kg suuruse külvinormiga. Kuna Valgutas on väetamine olnud tugevam, siis pole külvinormide vahe end eriti tunda andnud.

VÄETAMINE

Mesika väetamine on Elva rajoonis sõltunud mineraalväetiste hulgast kolhoosides. Valguta kolhoosis on kattevilja külvi eel antud kultivaatori alla 3—4 ts fosforiiti hektari kohta. Fosforiit on end mesika kasvatamisel täiesti õigustanud, kuna ta vähendab mulla happesust ja loob seega mesikataimele soodsamad kasvutingimused. 1957. aastal kolhoosis fosforiiti polnud. Siis anti suviteravilja külvi eel põllu iga hektari kohta 2 ts superfosfaati ja 1 ts kaaliumkloriidi. Väetisvarud võimaldavad siin mineraal-

väetist anda umbes 50 protsendile suviteravilja põldudest. Esmajärjekorras väetatakse põlde, kuhu tehakse mesika allakülv.

Erumäe kolhoosis on kevadel katteviljale antud 0,5 ts granuleeritud superfosfaati hektari kohta.

Nende kolhooside kogemused näitavad, et kevadine väetise andmine soodustab mesikataimede kasvu esimesel aastal. Kuid Lenini-nimelises kolhoosis saadud tulemused tõendavad, et mineraalväetiste vähesus pole takistuseks mesika kasvatamisele. Lenini-nimelises kolhoosis pole väetisi antud ei enne kattevilja külvi ega ka järgmise aasta kevadel kesal kasvavale mesikale. Väetamata põllul kasvades on mesikas selles kolhoosis andnud (1957. a.) õitsemise eel keskmiselt 75 ts haljasmassi hektari kohta ja mesikaädala sissekänniga saadi kesale haljasväetist, mis võrdus umbes 20 tonnile sõnnikule. Nii aitab valge mesikas haljasväetisena neid kolhoose, kus muldade väetamine on üldiselt halval järjel. Siinjuures tuleb silmas pidada, et Lenini-nimelise kolhoosi mesika haljasmassi keskmise saagi tõmbasid alla nende põldude saak, kus muld oli happene ja seega mesika kasv hõre.

Valguta kolhoosis antakse teise aasta kevadel kesal kasvavale mesikale hektari kohta 2 ts segafosfaati ja 1 ts kaaliumkloriidi. Et põldusid on siin juba aastaid suhteliselt hästi väetatud ja haritud, siis mesika haljasmassi sissekündmisel ja taliteravilja külvi eel enam mineraalväetisi ei anta. Talivilja orased on siin sügisel ilusad. Järgmiseks kevadeks aga eraldatakse põllundusbrigaadi brigadiride käsutusse teatud mineraalväetiste fond, mida nad oma äranägemise järgi kasutavad nõrgema orase pealtväetiseks. Mesikakesale külvatud talivilja on kevadel saanud vajaduse kohaselt hektarile 1—2 ts superfosfaati, 0,5—1 ts kaaliumkloriidi ja vastavalt võimalustele 0,5—1 ts lämmastikväetist. Sellise väetamisega on Valguta kolhoosis keskmine taliteravilja hektarisaak olnud üle 20 tsentneri.

Rõngu kolhoosis on mineraalväetist antud kesale, vastupidi Valguta kolhoosile, pärast mesika haljasmassi sissekündmist rukki külvi eel. Väetisnormiks hektari kohta on 2 ts superfosfaati ja 1 ts kaaliumkloriidi. Taliteraviljade saagid on siin väiksemad kui Valgutas, kuid see on teatud määral põhjustatud eelnenud aastate üldisest madalamast agrotehnikast. Torkab silma, et koos mesika haljasväetise

kasutuselevõtmisega ja põllundusbrigaadide töö paranemisega on Rõngu kolhoosi põllukultuuride saagid hakanud kiiresti tõusma.

ESIMENE LÕIKUS SILOKS

Elva rajooni kolhoosides tehakse kesal kasvatatud mesikast esimene lõikus siloks ja ädal küntakse sisse haljasväetisena. Millisel tähtajal mesikasilo valmistatakse, see oleneb mitmesugustest teguritest. Kõigepealt mesika arengust; raskemal savikail muldadel areneb mesikas kevadel jahedate ilmadega aeglaselt, kuid soojade ilmade saabudes kasvab seevastu väga kiiresti. Mesika täielikku ikaldumist ilmastikutegurite tõttu pole siin esinenud. Kuid Lenini-nimelises kolhoosis tehtud tähelepanekud näitavad, et kevadine pinnavee kogunemine ja jäätumine on mesikale väga ohtlik.

Mesika niitmise aeg oleneb sellest, milline oli mesika kasvatamise eesmärk. Kui tahetakse rohkem silo saada, niidetakse mesikas hiljem, kui aga tahetakse kesale rohkem haljasväetist kasvatada, koristatakse siloks minev haljasmass varem.

Vaatamata sellele, et varem kindlaksmääratud haljasmassi koristamise aeg on kätte jõudnud, lükkub see sageli edasi töö organiseerimises esinenud raskuste tõttu. Kuid üldiselt on Elva rajooni kolhoosides püütud mesika silo teha enne massilisi heinatöid või osalt heinateo alguses vihmastel ilmadel.

Valguta kolhoosis pole lehmadele karjatamisperioodil mesika söötmine toodangutõusu andnud, sest suuretoodangulised lehmad on harjunud päevaratsioonis saama maitsvamaid haljassöötaid ja nende asendamine mesikaga ei õnnestu. Seepärast läheb kogu mesika esimene niide siloks. 1957. aastal koristati siin mesika haljasmass siloks 15.—24. juunini. Sileerimise lõpp langes kokku mesika õitsemise algusega. Mesikas oli koristamise ajal umbes 1,5 m kõrgune ja andis 90—95 ts haljasmassi hektari kohta.

Varemail aastail lisati sileerimisel mesika haljasmassile looduslikult heinamaalt niidetud rohtu. Viimasel aastal sileeriti mesikas segus teiste silokultuuridega. Valgutas sileeriti 1957. aastal mesikat ilma purustamata. Nagu võis karta, avastati talvel siloaukude avamisel, et väikestes

aukudes, kus ei saadud haljasmassi traktoriga kinni sõtkuda, oli silo osalt riknenud. Tulevikus sellisest katsest hoidutakse. Kuid teistes siloaukudes, kus hekseldamata silomass traktoriga kinni sõtkuti, oli silo kvaliteet hea. Seega on Valguta kolhoosi kogemuste põhjal võimalik mesikat ka ilma purustamata sileerida. Traktoriga kinnivajutamiseks on Valgutas kaevatud maasse pikergused siloaugud, mille ühest otsast saab traktor sisse sõita. Hekseldatud mesika haljasmassi saab edukalt sileerida ka väikestes aukudes.

Ka Rõngu kolhoosis sileeriti mesika haljasmass maasse kaevatud pikergustesse laudadega vooderdatud aukudesse, kus traktor haljasmassi kinni vajutas. Igasse sellisesse auku mahub 100 tonni silo. Rõngus purustati 1957. aastal kogu sileeritav haljasmass. Mesikat sileeriti siin segus vikikaera segatise, päevalille ja mitmeaastase põldheinaga. Silo õnnestus väga hästi, lehmad sõid seda isukalt. Mesikasilo kasutuselevõtmine aitas siin ühtlasi rahuldada lüpsikarja valgutarvet.

Lenini-nimelises kolhoosis on samuti pearõhk pandud sellele, et saada kesal kasvavast mesikast rohkem silomassi. Sileerimise ajal (õitsemise eel) oli mesika kõrgus 1,5—2 meetrit. Sissekünni ajaks oli mesika ädal kasvanud 50—75 cm kõrguseks.

Teistest erinevalt on toimitud Erumäe kolhoosis, kus mesikat kasvatatakse kesal põhiliselt haljasväetiseks. Siingi tehakse esimene niide siloks, kuid sileerimine toimub juunikuul algul, kui mesikas on alles 60—70 cm kõrgune. Silo saadakse kvaliteetne, kuid seda koguneb hektari kohta vähem kui teistes kolhoosides, kus silo tehakse paari nädala võrra hiljem. Pärast varajast niitmist suudab mesikas kasvada sissekünni ajaks umbes 1,5 m kõrguseks ja hakkab õitsema. Selliselt toimides antakse kesale suur kogus haljasväetist.

Lenini-nimelises kolhoosis niideti mesikas siloks juunikuul teisel poolel. Juuni lõpupoolel ja juuli algul esinevad aga sageli kuumad põuased ilmad, mis ohustavad sellisel juhul ädala kasvu. Põuastel päevadel kuivavad alles jäänud mesika varretüükad ära ja tüüka otsa lähemal asuvad pungad surevad. Selle tulemusel tüükad võsuvad vähe või jäävad võsud kiratsema; ädalakasv aeglustub. Madala niitmise korral jääb mesika ädal hõredaks. Töö õpetab tegi-

jat. Pärast seda, kui suvine kuumus oli madalalt niidetud mesikapõllul ädala kiratsema pannud ja sissekünni ajaks oli mesikas nii hõre ja madal, et jänesel polnud end kuhugi peita, hakati niitmise juures rohkem mesika edasisele saatusesele mõtlema. Praegu niidetakse Lenini nimelises kolhoosis mesikat siloks vähemalt 25 cm kõrguselt. Niitmine toimub hobuviljaniitjaga ja võimaluse korral ka heinaniitjaga, kui hommikune kasteniiskus on kadunud. Kui nüüd põud peakski varretüükale jäänud pungadest paar ülemist punga ära kuivatama, hakkavad ülejäänud ikkagi kasvama. Sissekünni ajaks kasvab kõrgelt niidetud mesikaädal umbes 75 cm pikkuseks.

ADAL LÄHEB HALJASVÄETISEKS

Valguta kolhoosis künti 1957. aastal haljasväetisena mulda 81,5 ha suurusel kesapõllul kasvanud mesika ädal. Sellise põllu ümberküünd on suur töö, ühe päevaga seda ei lõpeta. Künnitöö maht sai otsustavaks ka mesika sissekünni alguse määramisel. Üldreeglina määrab siin mesika haljasväetise sissekünni aja: ühelt poolt soov lasta mesika ädalal kasvada võimalikult suureks, et tõsta haljasväetise kogust; teiselt poolt reegel, et küünd saaks tehtud hiljemalt kolm nädalat enne külvi, mille jooksul muld jõuab enne seemendamist tiheneda. Seega langeb mesika sisseküünd ajalisel enam-vähem ühte mustkesa korduskünniga. Valguta kolhoosis on eesmärgiks mesika sissekünni teha juuli viimastel ja augusti esimestel päevadel. Kuid seni pole töö organiseerimine võimaldanud kogu mesikakesa paari päevaga ümber künda. Seepärast on tulnud künni alustada varem, juba juulikuu keskpaiku, kui mesika esimese niite sileerimisest on möödunud umbes kolm nädalat. Savikamail muldadel ollakse sunnitud kiirustama mesika haljasväetise sissekünniga veel sel põhjusel, et suvistel põuastel päevadel muutub muld siin kõvaks, paakub ja raskendab seega hiljem künnitöid.

Ka teistes kolhoosides toimub mesika haljasmassi sisseküünd umbes samal ajal kui mustkesal tehakse korduskünni. Seega teistkordset künni ei tehta. Rõngu kolhoosis, kus mesika esimese niite sileerimine toimub kõige hiljem — veel juulikuu alguses, kui mesikas hakkab õitsema —, saab

mesika ädal esimesena künni alla minevail põldudel kasvada ainult 2—3 nädalat. Sissekünni ajal on siin mesika ädal keskmiselt 50 cm kõrgune. Sellise mesika sissekünni on Rõngus edukalt tehtud eelkooriga varustatud atradega. Künnisügavus oleneb mulla huumuskihi paksusest, ulatudes umbes 20 sentimeetriini.

Künniviilud on Rõngu kolhoosis olnud korralikud ja mesika varred kattuvad hästi mullaga. Künnijärgseks rullimiseks pole siin vajadust tekkinud. Künni juures haagitakse adra järele äkked. Nii toimuvad künn ja äestamine korraga. Edasi tulevad kultiveerimine ja teised mullaharimisvõtted samas järjekorras kui mustkesa harimisel pärast korduskünni.

Valguta kolhoosis on paakunud mulla korral pärast mesika sissekünni põldu rullitud. Rullimine toimub künni suunas, et künniviilud paremini üksteist kataksid ja ka suuremad mullatükid puruneksid.

Kõnesolevais kolhoosides, kus sisseküntava mesika ädala pikkus kõigub 50—100 cm vahel, pole haljasväetise sissekünni traktorijõul erilisi raskusi tekitanud. Künniviilud on hästi katnud mesika varsi. Neil juhtudel, kus on tulnud sissekünda õitsema hakkavat, 150—200 cm kõrgust mesikat, on töö olnud rohkem oskust nõudev. Kuna neis kolhoosides mesika haljasmassi sissekünni eel mineraalväetisi ei külvatud, siis pole ka kõrge mesika maharullimist praktiseeritud. Linttraktoriga künni korral on traktor oma roomikute ja kerega ise mesika künni suunas maha rullinud. Kõrge mesika sissekünnimisel on adra iga korpuse ette pandud ketasnuga, mis lõikab maharullitud mesika varred läbi. Nii ei jää mesika varred künnivao vahelt välja. Ketasnoad on reguleeritud võrdlemisi sügavale. Mesika haljasmassi sissekünni on tavaliselt usaldatud parematele traktoristidele.

Otseseid katseid mesika haljasväetise mõju selgitamiseks taliviljale pole Elva rajooni kolhoosides tehtud. Kuid põllukultuuride, eriti aga taliviljade saagikuse tõus neis kolhoosides, kus on hakatud kesal mesikat kasvatama, kõneleb ise selle kultuuri tähtsusest haljasväetistaimena. Valguta ja Rõngu kolhoosis, kus varem aastail ei jätkunud sõnnikut kogu kesapõllule, pole viimaseil aastail, kus mesikat kasvatatakse suurtel pindaladel, ükski hektar

kesast jäänud väetamata. See osa kesast, kus ei kasvatata mesikat, saab Valguta kolhoosis vähemalt 20 tonni sõnnikut hektari kohta.

Mesika haljasväetise väetistoimest võib teatud pildi saada 1957. aastal Valguta kolhoosis koristatud talinisu saagiandmeid vaadeldes. Talinisu kasvatati kokku 44,5 hektaril. Sellest 14 ha väetati mesika haljasväetisega, ülejäänud osa aga sõnnikuga. Kokku 44,5 hektarilt saadi keskmiselt 22,1 ts teri. 14 ha suuruse haljasväetist saanud põllusaak oli aga seal sees 22,4 ts teri hektarilt. See ga võib mesika haljasväetise väetistoimet Valguta kolhoosi oludes võrrelda umbes 25—30 tonni hektari kohta antud sõnniku toimega.

SEEMNEKASVATUS

Rahvanaljandis räägitakse, kuidas setu kord kurtnud: «Meil oli mullu ikaldus. Kes ikka kevadel külvas, see lõikas päris hea saagi, aga kes üldse ei külvanud, see jäi rumalasti ilma.»

Olgugi naljatoonis räägitud, on see küsimus tõsine. Ka Elva rajooni kolhoosides esines sedalaadi «ikaldust». Mesikaseemet ei jätkunud, külviplaani jäid täitmata (1957. aastal Rõngu, Lenini-nimelises, Erumäe jt. kolhoosides). Kuid tulevikus sellist viiga pole karta. Juba 1957. aastal kasvatati neis kolhoosides mesikaseemet sellises koguses, et saaks täita oma kolhoosis 1958. a. mesika külviülesanne (Rõngu kolhoosis 100 ha, Erumäe kolhoosis 70 ha, Lenini-nimelises kolhoosis 50 ha) ja müüa veel teistelegi kolhoosidele. Kuid sellest Elva rajooni meeste «ikaldusest» on teistel kolhoosidel mõndagi õppida — kui hakkad kasvatama mesikat, sea kohe korda mesika seemnekasvatus, et järgmise aasta külviks oleks seeme omast käest.

Kui oma seeme on salves, siis on kindel, et kevadel ei teki raskusi külviplaani täitmisega. See on mesika seemnekasvatuse üks eesmärke. Kuid mesika seemnekasvatus võib anda ka nimetamisväärset rahalist sissetulekut, nagu näitavad Erumäe kolhoosi töötulemused. 1957. aastal saadi siin 10 ha suuruselt seemnepõllult kokku 94 ts seemet, millest üle poole läks müügiks. Mesikaseemne müük

andis kolhoosile hektari kohta enam kui 15 000 rubla sissetulekut.

Järelikult on arusaadav, miks Elva rajooni kolhoosid panevad mesika seemnekasvatusele suurt rõhku. Mesika seemnepõllu agrotehnika ei erine kesal kasvatatava mesika agrotehnikast. Valguta, Rõngu ja Lenini-nimelises kolhoosis on seni praktiseeritud sellist moodust, et külvamisel ei tehta vahet haljasväetiseks kasutatavate ja seemneks jäetavate mesikapõldude vahel. Mesika seemnepõllud valitakse välja alles teisel aastal mesikasiloks niitmise eel.

Valguta kolhoosis käivad agronoom ja brigadir enne silo tegemist kõik mesikapõllud läbi ja määravad kindlaks, millistel põlluosadel jätta mesikas seemneks kasvama. Valitakse hõredamad ühtlase kasvuga mesikapõllud. Kus põldudel on madalamad lohud sees, neid põlluosaid seemnemisikaks ei jäeta, sest niiskel mullal jätkab mesikas sügisel õitsemist, samal ajal kui samas kõrval kuivemal mullal hakkab seeme varisema. Valguta kolhoosis on neil põlluosadel, mis kavatakse seemneks jätta, tehtud ka hõredamat külvi. Kuid kas hõredalt külvatud põlluosa ka seemnepõlluks jääb, seda on otsustatud ikkagi järgmisel kevadel mesikapõldude ülevaatuse juures.

Ka Lenini-nimelises ja Rõngu kolhoosis peetakse mesika seemnepõllu valiku juures silmas, et mesika kasv oleks ühtlase tihedusega ja võimalikult kõrgemal põlluosadel, kus mesikaseeme valmib varem ja ühtlasemalt. Lenini-nimelises kolhoosis on seemnepõlluks valitud tavaliselt pikema kasvuga mesikas; lamandumist pole karta, nagu näitavad kogemused.

Erumäe kolhoosis rajati 1956. aastal mesika seemnepõld pärast maisi allakülvina suvinisule. Teise aasta kevadel anti mesika seemnepõllule hektari kohta 4 ts superfosfaati ja kaalisoola. H ä s t i v ä e t a t u d m u l l a l s a a d i üle 1000 kg mesikaseemet hektarilt. Selleks, et saada rohkem seemet, jäeti seemnepõlluks ka osa kesal kasvavat mesikat. Kesal oli seemnesaak märgatavalt väiksem, sest siin ei saanud eelvili nii tugevat väetist kui mais. Seemnepõllu rajamisel tehti Erumäe kolhoosis, vastupidi teistele kolhoosidele, tihe mesika külv. Raske on kindlaks

teha, milline tegur, kas tihe ühtlane külv, hästi väetatud eelkultuur, seemnepõllu tugev väetamine või rohke mesilaste lend seemnepõllule, mõjutas kõige rohkem seemnesaagi tõusu. Selge on aga see, et hool mesika seemnepõllu eest tasub end kuhjaga — Erumäe kolhoosis saadi mesikaseemet umbes 4 ts võrra hektari kohta rohkem kui teistes kolhoosides, kus seemnepõld valiti kesal kasvavast mesikast. Kuid siinjuures tuleb märkida, et ka kesal kasvavast mesikast jäetud seemnepõllult võib hea hooldamise ja hoolika koristamisega saada suuri seemnesaake. Lenini-nimelises kolhoosis saadi näiteks kesapõllult 8 ts mesikaseemet hektari kohta.

Erumäe ja Lenini-nimelises kolhoosis koristatakse mesikaseeme hobuviljaniitjaga. Neis kolhoosides ei peeta kombaini päris sobivaks mesikaseemne koristamise vahendiks. Valguta ja Rõngu kolhoos aga kinnitavad oma tööga vastupidist. Siin koristatakse kogu mesika seemnepõld kombainiga.

Ka Valguta kolhoosis kaheldi varem mesika seemnepõllu kombainiga koristamise otstarbekuses. Tegelik töö oli kahtlejaile parimaks vastuseks. 1957. aastal algas siin mesikaseemne koristus 8. septembril, kui umbes $\frac{2}{3}$ seemnest oli valminud. Alustati koristust kõrgemal, kruusaseil põlluosadel, lõpetati madalamal põldudel. Päevas koristati kombainiga kuni 2 ha seemnepõldu. Mesikaseemne koristus lõpetati ühe nädala jooksul.

Kombainiga koristus nõudis väga suurt hoolt. Valguta kolhoosis oli brigadir ise pidevalt selle töö juures ja ka agronoom leidis aega mesikaseemne koristuse pidevaks jälgimiseks ja abistamiseks. Mesikas oli kõrge — 2 meetrit ja enamgi. Kombainer lõikas poole eedriga, kuid sellest võttest üksi oli veel vähe. Veidi maad edasi liikunud, jäeti kombain paigale ja lasti tühjaks töötada. Jälle liikus kombain edasi, jälle peatus... ja nii kogu aeg. Kuid isegi selline hoolikus ei aidanud, sageli ummistasid pikad mesikavarred transportööri, tuli seda nugade abil puhastada. Transportööri puhastasid kombaineri abilised.

Selleks, et tõsta kombaineri huvi vaevarikka koristustöö vastu mesika seemnepõllul, maksis kolhoos temale iga kilogrammi väljapekstud mesikaseemne kohta rahalist lisatasu. Kombainer töötas tavaliselt hommikupoole teraviljapõllul.

Lõuna ajal, kui mesikas oii hästi kuiv, mindi tööle mesikapõllule.

Vaatamata kombainerile makstud lisatasule ja koristustöö keerukusele peetakse Valguta kolhoosis kombainiga seemne koristamist tulusamaks kui mesikaniitmist viljaniitjaga ja sellele järgnenud peksmist. Kombainiga koristamisel väheneb seemne varisemise oht ja seemne koristus toimub lühema ajaga ega ole seega nii sõltuv sügisesest tujukast ilmastikust kui ajaliselt pikemale veniv peksmine peksumasinaaga.

Pärast kombainiga peksmist kuivatakse mesikaseeme viljakuivatites riidele laotatult.

Väga tähtis on koristada mesikaseeme õigeaegselt. Juba mõnepäevane hilinemine võib kaasa tuua suure seemnekao. Rõngu kolhoosi kolmas põllundusbrigaad koges seda oma töös 1957. aastal. Selles brigaadis oli jäetud 7 ha suurune mesika seemnepõld. Koristamist alustati õigeaegselt. Koristati kombainiga. Kuid lootes ilusate ilmade püsimist, ei kiirustatud eriti koristustööga. Nii jäi 3,5 ha suurune seemnepõld umbes nädalaks ajaks seisma pärast seda, kui ta oli saanud koristusküpeks. Vahepeal oli tuuliseid ja vihmasid ilmu. Kui siis lõpuks seeme sellelt põllult kombainiga koristati, ilmes, et seemnesaak hektari kohta moodustas ainult ühe kolmandiku sellest seemnekogusest, mis saadi samas kõrval asunud õigel ajal koristatud seemnepõllult. Kogemus läks kalliks maksma, kuid tulevikus on teada, et mesika seemnepõllu koristamisega ei tohi viivitada.

Hobuniitjaga koristamisel ei valita Lenini-nimelises kolhoosis tööks kuiva päikesepaistelist keskpäeva, millal mesikaseemne varisemine on kõige suurem. Seemne peksmiseks valitakse siin aga kuiv ilm, sest niiske ilmaga on jäänud peksmisel kuni 25% mesikaseemneist varte külge. Muidugi võetakse peksu juures tarvitusele abinõud, et vältida seemne varisemist varte veol ja ümbertõstmisel. Koristamine algab siis, kui umbes kaks kolmandikku mesikaseemneist on valminud.

Seemne varisemise vältimist peetakse ka Erumäe kolhoosis üheks tähtsamaks nõudeks mesika lõikamisel vilja-

niitjaga ja sellele järgnenud peksmisel viljapeksjaga. Niitmine toimub siin võimalikult kõrgelt. Paremaks kuivatamise mooduseks on osutunud mesikavarte asetamine rõuku ilma sidumata. Pärast peksmist kuivatatakse seemet kiirkuivatis. Kuid väga kuiv seeme on hõõrumisel kergesti purunenud. Hõõrumise jaoks on parimaiks osutunud umbes 14% niiskusesisaldusega seemned. Mesikaseemne idanevus oli 1957. aastal Erumäe kolhoosis 73—92%.

Nagu näitavad Lenini-nimelises, Erumäe ja teistes kolhoosides tehtud tähelepanekud, on seemneks kasvatatav mesikas väga hea meetaim. Tema paremaks ärakasutamiseks aga tuleb valida seemnepõllu asukoht mesila lähemale ja luua mesilastele korjeks soodsad tingimused. Mesilased aitavad ühtlasi suurendada seemnesaaki.

Pärast mesika seemnepõllu koristamist on kolhoosid toiminud mitmeti. Erumäe kolhoosis näiteks künti 1957. aastal pärast mesikaseemne koristamist kõrretüükad sisse ja külvati talivilil 10.—15. septembri paiku peale. Ka Valguta kolhoosis toimiti mesika seemnepõllu ühe osaga samuti, kuna leisel teel polnud võimalik täita taliteraviljade külviplaani. Mesikakõrre sisseküünd usaldati hoolikale traktoristile, sest röpaka töö korral jäävad pikad kõrretüükad künnivao vahelt välja ja takistavad hiljem mullaharimist ning talivilja külvi. Eriti raske on korralikku tööd teha põllu otste kündmisel. Mesikakõrre randaalimine on osutunud ebaotstarbekaks, sest sellele järgnenud kündmisega pole võimalik kõiki kõrretüükaid mulda viia, need ummistavad saha ja takistavad tööd. Ka sel juhul, kui seemnepõllu järel sügisel talivilja ei külvata, küntakse Valgutas mesikakõrs kombainiga koristamise järel tingimata sügisel üles. Sissekündmata kõrretüükad puituvad kevadeks ja raskendavad mullaharimistöid.

Mesika seemnepõllu järel külvatud taliviljas hakkavad üle talve elanud seemneist kasvama üksikud mesika taimed. Kui talivilja alla külvatakse põldhein, siis kasvavad mesikataimed ka esimese aasta põldheinapõllul. See osa põldheinast on tehtud Valgutas varakult heinaks. Heina sees ei ole mesikas erilist kahju teinud. Põldheina seemnepõllud aga jäetakse seal, kus mesikat seas ei kasva.

Pärast sügisküüdi on Valgutas mesika seemnepõllu järel külvatud järgmisel kevadel ka otra ja kartulit.

1956. aastal jäi Valgutas ühe osa mesika seemnepõllu

koristamine hiljaks ja sügisküüdi seal ei tehtud. Kevadel hakkas põllule varisenud seemneist kasvama noor mesikas. Siis lõigati maikuu lõpul heinaniitjaga vanad kõrred ja umbrohi maha, riisuti ära ja jäeti mesikas kasvama. Suvel küüti mesikas haljasväetiseks sisse ja külvati talinisu peale.

Seniste aastate töö neis kolhoosides näitab, et mesika umbrohuks muutumise oht pole suur. Kolhoosides pole see omaette probleemina üles kerkinud.

SISUKORD

	Lk.
Valguta kolhoosi tähtsaim silokultuur	3
«Meie muldadel mesikas ei kasva»	4
Külvitöö antakse vilunud kätte	6
Väetamine	8
Esimene lõikus siloks	10
Ädal läheb haljasväetiseks	12
Seemnekasvatus	14

Хейно Янович Кийк

БЕЛЫЙ ДОННИК В КОЛХОЗАХ ЭЛЬВАСКОГО
РАЙОНА

На эстонском языке

Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Пярнуское шоссе, 10

Toimetaja V. Tiivas. Tehniline toimetaja H. Kohu.
Korrektor Ü. Rattur

Ladumisele antud 31. VII 1958. Trükkimisele antud 21. VIII 1958. Paber 54×84, 1/16. Trükipoognaid 1,25. Formaadile 60×92 kohaldatud trüki-
poognaid 1,02. Arvutuspoognaid 0,99. Trükiarv 4000. MB-06389.
Tellimise nr. 3082.

Trükikoda «Tartu Kommunist», Tartu, Ülikooli 17/19.

Tasuta

TASUTA

A-22232

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00386625 0